

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1927 РОКУ: КІЛЬКІСНІ ПОКАЗНИКИ ТА РІВЕНЬ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Б. КІНДЮК
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Тернопільського національного економічного
університету*

Актуальність теми дослідження пов'язана з двома причинами. По-перше, кризова ситуація, яка склалася в Україні, суттєво вплинула на кількість та характер скоєних злочинів, число яких протягом останніх років постійно зростає. У зв'язку з цим спостерігається тенденція до постійного збільшення доповнень до змісту чинних нормативно-правових актів з одночасним збільшенням їхнього загального числа, спрямованих на зміну криміногенної ситуації. По-друге, у вирішенні цього завдання значну допомогу може надати історичний досвід, накопичений у часи існування Радянської України. Особливої уваги заслуговує дослідження основних положень Кримінального кодексу Української Соціалістичної Радянської Республіки 1927 р. (далі — КК УСРР 1927 р., Кодекс), який протягом понад 30 років був джерелом права в Радянській Україні. Таке дослідження дає змогу оцінити позитивний та негативний досвід використання цього акта на практиці, що може суттєво допомогти в удосконаленні чинного законодавства та запобігти помилкам при створенні нових актів.

У розв'язанні цього завдання може бути використана система кількісних показників, яка дає можливість контролювати якість і вдосконалювати рівень підготовки нормативно-правових актів. Такий підхід дозволяє перейти від описових методів до конкретних чисельних характеристик, що дають змогу оцінити особливості розташування матеріалу та провести більш якісний аналіз структури прийнятих актів.

Аналіз публікацій показує, що побудова, структура та кількісні показники нормативно-правових актів вивчалися В. Барановим, М. Давидовою, Ж. Дзейко, В. Карташовим, Т. Кашаніною, В. Косович, Г. Муромцевим, Т. Нешатаєвою, Я. Ніколайчуком, І. Оніщуком, П. Рабіновичем, Ю. Тихомировою, І. Шутаком та ін. При цьому їхні розробки мали здебільшого фрагментарний характер, тому що проводилися при дослідженні більш загальних питань, пов'язаних із юридичною технікою і моніторингом. Одночасно з цим причини прийняття, система покарань, структура КК УСРР 1927 р. фрагментарно розглядалася у працях

А. Беніцького, І. Бойка, М. Гродзинського, В. Мунтяна, І. Усенка та ін. Тому, зважаючи на зазначене, КК УСРР 1927 р. потребує більш детального вивчення за допомогою кількісних показників, які дають змогу більш глибоко розглянути структуру цього кодифікованого акта.

Метою статті є розрахунки кількісних показників для дослідження особливостей побудови КК УСРР 1927 р.

Виклад матеріалів дослідження необхідно почати з причин прийняття Кодексу [1]. Це, зокрема, закінчення Нової економічної політики (НЕПу) і перехід до командно-адміністративної системи управління, що супроводжувався посиленням ступеню жорсткості тодішнього законодавства. Встановлення тоталітарного сталінського режиму потребувало внесення змін у кримінальне право шляхом посилення кримінальної репресії як основи правової політики більшовицької держави у її наступі на права людей. З метою вирішення цього завдання до змісту КК УСРР 1927 р. увійшли положення з придушення будь-якого опору комуністичній владі, випадків інакомислення шляхом введення кримінальної відповідальності за антирадянську пропаганду, переслідування релігійної діяльності, представників привілейованих класів, духовенства, а також забезпечення сплати непомірних податків.

При цьому в змісті КК УСРР 1927 р. замість преамбули в деяких главах були зафіксовані декларативні положення, які мали за мету з'ясувати необхідність правового захисту радянської держави. Наприклад, у ст. 541 «Особливої частини» містилася дефініція контрреволюційного злочину, ст. 55 з'ясовувала поняття злочину проти порядку управління, а в ст. 2061 містилося поняття «воїнський злочин».

Іншим фактором, що сприяв підготовці КК УСРР 1927 р., стало прийняття 27 лютого 1927 р. постанови Цент-

рального виконавчого комітету Союзу Радянських Соціалістичних Республік «Про зміни основних принципів кримінального законодавства СРСР і союзних республік», згідно з якою в зміст республіканських кримінальних кодексів повинні увійти положення багатьох нормативно-правових актів, спрямованих на посилення відповідальності за цілу низку злочинів [2]. Це стосувалося державних злочинів, злочинів проти порядку управління, контрреволюційних злочинів, воєнних злочинів, антирадянської пропаганди й агітації. Як зазначає О. Волох, така законотворча робота проводилася з квітня по грудень 1926 р. Комісією з розгляду законодавчих передбачень Ради Народних Комісарів УСРР [3, 164]. Наступним кроком було створення спеціальної підкомісії з розгляду проекту з числа представників Народного комісаріату юстиції, Народного комісаріату внутрішніх справ, Робітничо-селянської інспекції та їх відомств, а пізніше — у лютому 1927 р. — Комісії, на яку було покладено завдання доопрацювати проект українського кодексу з тим, щоб привести санкції статті з однаковими диспозиціями у відповідність до санкцій, передбачених у Кримінальному кодексі Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки. З метою детального вивчення КК УСРР 1927 р. застосовувалися розрахунки кількісних характеристик, система яких була запропонована О. Копиленком і Б. Кіндюком, до яких належить загальне число знаків у нормативно-правовому акті, окремих його частинах, главах, статтях [4, 5]. Так, КК УСРР 1927 р. мав чотирирівневу будову «кодекс — частина — глава — стаття», сумарна кількість глав — 15, із них у «Загальну частину» входять 6, в «Особливу» — 9. Загальна кількість знаків у документі становила 96 856, з яких у «Загальну частину» входило 25 065, або 26%, в «Особливу» — 71 791, або 74% (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Кількісні характеристики внутрішньої побудови КК УСРР 1927 р.

Загальна частина			Особлива частина		
Глава	Знаки	%	Глава	Знаки	%
1	261	0,27	I	6 894	7,11
2	822	0,84	II	19 627	20,52
3	9 676	10,1	III	6 126	6,32
4	8 784	9,06	IV	1 210	1,26
5	3 227	3,33	V	7 290	7,5
6	2 295	2,36	VI	7 388	7,62
			VII	7 840	8,09
			VIII	3 348	3,45
			IX	10 878	11,23
Σχ _i	25 065	26	Σχ _i	70 601	74

З метою вивчення внутрішньої структури КК УСРР 1927 р. виконані розрахунки по кожній із глав документа, які з метою порівняння отриманих результатів перераховувалися у відносні величини (%).

Отримані результати засвідчують, що в «Загальній частині» документа серед глав найбільшу кількість знаків припадає на главу 3 «Загальні засади кримінальної політики», до складу якої входить 9 676 знаків, або 10,1%. Вона присвячена з'ясуванню заходів соціального захисту, видів злочинів, поняття давності, замаху на злочин, недонесення, приховування, що давало змогу судам використовувати ці поняття у практичній діяльності. Найменша кількість знаків увійшла до складу глави I «Завдання кримінального кодексу» — 261 знак, або 0,27%, в якій формулювалися завдання кодифікованого акта та вказувалося на необхідність застосування до правопорушників вказаних у Кодексі заходів соціального захисту. Розгляд «Особливої частини» КК УСРР 1927 р. показав, що найбільша кількість знаків — 19 627, або 20,52 %, припадає на главу II «Злочини проти порядку управління». Найменша кількість знаків — у главі IV «Порушення правил про відокремлен-

ня церкви від держави» — 1 210 знаків, або 1,26 %. Використання кількісних характеристик дозволяє визначити пріоритетні напрями, яким законодавець приділив основну увагу, шляхом зосередження у них найбільшої кількості знаків. Так, до складу найбільшої за обсягом глави II входило 42 статті, в яких регламентувалися питання, пов'язані з такими злочинами, як контрреволюційні, бандитизм, масові заворушення, ухилення від мобілізації, пропаганда чи агітація, підробка грошових знаків, контрабанда, руйнування залізничних колій чи інших засобів сполучення та зв'язку, убивства, підпали.

Друге місце за обсягом знаків займає глава IX «Злочини військові», до складу якої увійшло 10 878 знаків, або 11,23 % від їхньої загальної кількості, та ст. 206, яка складається із 31 підпункту, кожен із яких являє собою окрему статтю. Ця глава присвячувалася питанням ухилення від воєнної служби, дезертирству, правилам несення та проходження воєнної служби, самовільному залишенню поля бою, шпіонажу, мародерству, протизаконному насильству над цивільним населенням. Третьою за кількістю знаків була глава VII «Майнові злочини», що мала 7 840 знаків, або 8,09%, та складалася із 22 ста-

тей. Вона присвячувалася таємному викраденню чужого майна, крадіжці коней, волів, електричної енергії, покущі завідомо викраденого, привласненню чужого майна, відчуженню або заставі, шахрайству, збуту свідомо непридатного насінневого матеріалу, лихварству, умисному знищенню або пошкодженню майна, самовільному користуванню винаходом із порушенням правил.

Характерною особливістю КК УСРР 1927 р. була несистематичність і відсутність логіки у викладі матеріалу, пов'язаного з конкретними видами злочину. Так, статті, що передбачають покарання за злочин проти власності, розміщувалися у чотирьох главах кодифікованого акта. Наприклад, у главі II «Злочини проти порядку управління» були ст. 82 «Порушення законів та правил з охорони лісів», ст. 83 «Купівля лісу, завідомо здобутого шляхом самовільної порубки». У главі III «Службові злочини» в окремих пунктах питання охорони власності знайшли відображення у ст. 97 «Зловживання владою», в ст. 98 «Перевищення влади», в ст. 99 «Бездіяльність влади», в ст. 100 «Зловживання владою і недбале ставлення», в ст. 104 «Привласнення або розтрата посадовою особою цінностей або майна». У главу V «Злочини господарські» увійшли ст. 116 «Безгосподарність», ст. 117 «Підписання угод уповноважених державою особою на невідгідних умовах». Аналогічним чином глава VII «Майнові злочини» передбачала відповідальність, пов'язану з власністю, у ст. 170 «Таємне викрадення чужого майна», ст. 171 «Крадіжка коней, волів або іншої великої худоби», ст. 173 «Відкрите викрадення», ст. 174 «Розбій», ст. 181 «Злісне банкрутство».

Несистематичним викладенням матеріалів характеризувалися статті, пов'язані з охороною природи, які також розміщувалися у двох різних главах Кодексу. Так, до глави II увійшла ст. 82, згідно з якою передбачалася від-

повідальність за порушення законів і правил, установлених відносно охорони лісів від знищення та винищення, розкрадання; ст. 83 передбачала кримінальну відповідальність за купівлю лісу, видобутого шляхом порубки лісу; згідно зі ст. 84 злочином вважалася розробка надр без отримання на це установленого дозволу. До змісту глави V «Злочини господарські» увійшла ст. 137, яка передбачала покарання за зайняття рибним, звіриним, водним та іншим промислом, а також відповідальність за промисел морських котиків і морських бобрів у відкритому морі та морських бобрів у тримильній прибережній смузі.

Важливим показником «ступеня жорсткості» нормативно-правового акта є кількість статей, які передбачають міру покарання у вигляді розстрілу. Як вказує І. Бойко, принципове «новаторство» тодішнього радянського кримінального законодавства полягало у відмові від загально прийнятого терміна покарання, замість якого почало вживатися поняття «заходи соціального захисту», а розстріл отримав назву «вищої міри соціального захисту» [5, 353]. Недосконалість законодавства добре прослідковується на прикладі того, що в Кодексі вживаються такі терміни, як «розстріл» та одночасно з цим — «вища міра соціального захисту». Так, у статтях 54 і 56 використовується термін «вища міра соціального захисту» — «розстріл», а в статтях 98 і 100 вказується аналогічна санкція та застосовується поняття «розстріл». Виконані розрахунки показали, що така санкція міститься у 43 статтях Кодексу, що становить 17,1 % від їхньої загальної кількості. Для порівняння зазначимо, що у Військових артикулах Петра I з 209 статей вища міра покарання використовувалася у 101, що становило 48,3 % Розподіл статей у КК УСРР 1927 р., які передбачали вищу міру покарання, відрізнявся значною нерів-

номірністю. Так, у главі I їхня кількість становила 12, у главі II — 13, у главі III — 5, у главі V — 1, у главі VII — 1, у главі IX — 11.

Іншим важливим показником правової політики, який зафіксований у кодифікованому акті, є кількість статей, за якими не передбачалося позбавлення волі або примусові роботи, яких у КК 1927 р. налічувалося лише п'ять, або 2 % від загальної кількості, що свідчило про жорсткий характер покарань, передбачених цим кодифікованим актом.

Недосконалість юридичної техніки кодифікованого акта досить чітко простежується на прикладі глави I «Контрреволюційні злочини», до складу якої входить ст. 54, яка має 14 підпунктів, кожен із яких фактично являє собою окрему статтю. При цьому ст. 541 — преамбулу до «Особливої частини», в якій дається визначення поняття «контрреволюційний злочин», під яким розуміють будь-які дії, спрямовані на повалення, підлив або ослаблення влади робітничо-селянських рад. Інтерес становить та обставина, що в другій частині цієї статті до категорії зазначеного виду злочинів потрапляють дії, спрямовані на іншу державу, яка не входить до складу СРСР. Інакше кажучи, сталінський режим поширив свою юрисдикцію на будь-яку іншу державу, яка потрапила в сферу його інтересів. Згідно з нормами цієї статті, після захоплення у вересні 1939 р. території Західної України були репресовані громадські діячі, представники інтелігенції, духовенства та інші особи, які виступали на території Польщі проти радянської ідеології. Аналогічним чином у главі 2 «Злочини проти порядку управління» ст. 56 так само мала 14 підпунктів, кожен із яких був окремою статтею. Іншим прикладом такого підходу стала глава 9 «Злочини військові», в якій ст. 206 мала 19 підпунк-

тів, кожен із яких також являв собою окрему статтю, які охоплювали всю сферу, пов'язану з військовою службою. Доказом низького рівня юридичної техніки є досить складне викладення у кодифікованому акті мір відповідальності. Наприклад, ст. 542 мала дуже складну побудову своєї санкції з причини того, що передбачала такі міри, як сувора ізоляція, конфіскація майна, оголошення ворогом трудящих, позбавлення громадянства та вигнання назавжди з СРСР, а також розстріл.

Високим ступенем складності відрізнялася ст. 546, яка мала три частини та дві примітки. У примітці 1 містилося визначення державної таємниці, а примітка 2 присвячувалася шпionажу та мала бланкетний характер. Загалом примітки містилися у чотирьох статтях Кодексу: в ст. 546 — дві примітки, у статтях 56¹⁹, 97, 106 — по одній примітці, в змісті яких з'ясовувалися деякі обставини використання цих статей.

Підбиваючи підсумки дослідження, можна зробити такі висновки.

1. Внутрішня будова КК УСРР 1927 р. була нерівномірною, оскільки числове співвідношення між главою II «Особливої частини», що мала 19 627 знаків, та главою II «Загальної частини», яка мала 261 знак, становила 75.

2. Юридична техніка Кодексу відрізнялася недосконалістю, а саме: деякі види злочинів повністю не входили до змісту одного розділу, а були розділені на частини і належали до різних глав.

3. Відповідно до зроблених нами розрахунків, пріоритетним напрямом правотворчої діяльності, виявилися питання, пов'язані зі злочинами проти порядку управління, при цьому кодифікований акт відрізнявся високим ступенем жорстокості, оскільки в 43 статтях, що становили 17,1% від їхньої загальної кількості, передбачалося використання вищої міри покарання.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Уголовный кодекс УССР*. — Харьков : Изд-во Наркомюста УССР, 1927. — 135 с.
2. *Собрание законов Союза Советских Социалистических Республик*. — 1927. — № 12. — Ст. 123.
3. *Волох О. В.* Історія кримінально-правової боротьби з посяганнями на власність в Україні (1917–1927 роки) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Волох Олена Василівна. — Київ, 2001. — 206 с.
4. *Кіндюк Б. В.* Теоретичні засади використання кількісних показників у дослідженнях пам'яток права / Б. В. Кіндюк, О. Л. Копиленко // *Юридична Україна*. — 2016. — № 7–8. — С. 4–12.
5. *Бойко І. Й.* Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. [для студентів вищих навч. закл.] / І. Й. Бойко. — Київ : Атіка, 2012. — 348 с.

REFERENCES

1. *Ugolovnyy kodeks USSR [The Criminal Code of the USSR]*, Kharkov: Izd-vo Narkomyusta USSR, 1927, 135 p.
2. *Sobranie zakonov Soyuzha Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik*, 1927, no. 12. — St. 123.
3. *Volokh O. V.* Istoriiia kryminalno-pravovoi borotby z posiahanniamy na vlasnist v Ukraini (1917–1927 roky) [History of criminal-legal struggle against encroachments on property in Ukraine (1917–1927)], Kyiv, 2001, 206 p.
4. *Kindiuk B. V., Kopylenko O. L.* Teoretychni zasady vykorystannia kilkisnykh pokaznykiv u doslidzhen-niakh pamiatok prava [Theoretical principles of the use of quantitative indicators in the research of legal monuments], *Iurydychna Ukraina*, 2016, no. 7–8, pp. 4–12.
5. *Boiko I. I.* Pravove rehuliuвання tsyvilnykh vidnosyn v Ukraini (IX–XX st.) [Legal Regulation of Civil Relations in Ukraine (IX–XX centuries)], Kyiv: Atika, 2012, 348 p.

Кіндюк Б. Кримінальний кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки 1927 року: кількісні показники та рівень юридичної техніки

Анотація. У статті розглянуто причини прийняття Кримінального кодексу Української Соціалістичної Радянської Республіки 1927 р., виконані розрахунки знаків, що входять до частин, глав, статей. З'ясовано, що обсяг «Загальної частини» становить 26 %, «Особливої частини» — 74 % від загального обсягу матеріалу; пріоритетним напрямом є глава II «Злочини проти порядку управління», в якій зосереджено найбільшу кількість знаків. Доведено наявність тенденції посилення жорстокості покарань, оскільки кількість статей, які передбачали вищу міру покарання, дорівнювала 43, або 17,1 % від їхньої загальної кількості. Доведено недосконалість юридичної техніки КК УССР 1927 р. із причини несистематичності викладення матеріалу, відсутності єдиної нумерації та нечіткості у формулюванні деяких статей та санкцій.

Ключові слова: Кримінальний кодекс, злочин, Українська Соціалістична Радянська Республіка, кількісні показники, юридична відповідальність, вища міра соціального захисту.

Киндюк Б. Уголовный кодекс Украинской Социалистической Советской Республики 1927 года: количественные показатели и уровень юридической техники

Аннотация. В статье рассмотрены причины принятия Уголовного кодекса Украинской Социалистической Советской Республики 1927 г., выполнены расчеты числа знаков, входящих в части, главы, статьи. Установлено, что объем «Общей части» составляет 26 %, «Особенной части» — 74 % от общего объема материала; приоритетным направлением является глава II «Преступления против порядка управления», в которой сосредоточено наибольшее количество знаков. Доказано наличие тенденции усиления жестокости наказаний, поскольку количество статей, которые предусматривали высшую меру наказания, равнялось 43, или 17,1 % от их общего количества. Доказано несовершенство юридической техники УК УССР 1927 г. из-за несистематичности изложения материала, отсутствия единой нумерации и нечеткости в формулировке некоторых статей и санкций.

Ключевые слова: Уголовный кодекс, преступление, Украинская Социалистическая Советская Республика, количественные показатели, юридическая ответственность, высшая мера социальной защиты.

Kindiuk B. The Criminal Code of the Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1927: the Quantitative Measures and Level of Legal Technique

Annotation. The article considers the reasons for the adoption of the Criminal Code of the Ukrainian SSR in 1927, calculations are made of the number of characters included in the part,

chapter, article. It is established that the volume of the «General part» is 26 %, «Special part» – 74 % of the total volume of material, the priority is Chapter II «Crimes against the management order», in which the greatest number of signs is concentrated. It is proved that there is a tendency to intensify cruel punishment, since the number of articles that provided for the maximum penalty was 43 or 17,1 % of their total number. The imperfection of the legal technique of the Criminal Code of the Ukrainian SSR in 1927 is proved because of the lack of systematic presentation of the material, the lack of a single numbering and vagueness in the wording of certain articles and sanctions.

Key words: Criminal Code, crime, Ukrainian SSR, quantitative indicators, legal responsibility, supreme measure of social protection.

Пропонується підручник:

Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : підруч. / В. М. Шаповал. — 10-те вид., переробл. та допов. — К. : Ін Юре, 2015. — 320 с.

У підручнику подано загальну характеристику конституційно-правового регулювання в зарубіжних країнах, визначено поняття, предмет і систему конституційного права, його суб'єкти та джерела. Аналізуються проблеми конституційно-правової відповідальності.

Особливе місце посідають питання взаємодії конституційного права й суспільства, а також характеристика держави як суб'єкта відповідних правовідносин. Розглянуто основні конституційно-правові інститути в зарубіжних країнах, приділено увагу конституційно-правовому статусу особи.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних вищих навчальних закладів.

Замовляйте видання за телефоном:

0(44) 537-51-11

або електронною поштою:

inyure.book@gmail.com

<http://www.inyure.ua>